

VIEŠOSIOS GĖRYBĖS LIETUVOS REGIONUOSE: ŽMOGIŠKASIS IR SOCIALINIS KAPITALAS

Lina Pareigienė¹, Gediminas Kuliešis²

¹ Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, V. Kudirkos 18–2, Vilnius, Lietuva
lina.pareigiene@laei.lt

² Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, V. Kudirkos 18–2, Vilnius, Lietuva
gediminas.kuliesis@laei.lt

Anotacija

Viešosios gėrybės – mokslininkų ir politikų plačiai gvildinama tema. Žmogiškasis ir socialinis kapitalas mokslininkų išskiriami kaip viešųjų gėrybių kategorijos ir jiems priskiriamos viešųjų gėrybių savybės. Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip viešųjų gėrybių kiekis ir kokybė priklauso nuo regionų kaimiškumo, suskirstant Lietuvos savivaldybes pagal kaimo ir miesto gyventojų santykį. Tyrimo rezultatai parodė, kad žmogiškojo kapitalo potencialas yra didesnis ir turi tendenciją didėti regionuose, kurie yra mažiau kaimiški, o socialinis kapitalas – priešingai.

Pagrindiniai žodžiai: viešosios gėrybės, žmogiškasis kapitalas, socialinis kapitalas, regiono kaimiškumas.

Įvadas

Lietuvos gyventojų skaičius mažėja. Ypač tai pastebima kaimiškuose regionuose, todėl labai svarbu identifikuoti problemą ir priežastį, kodėl šie regionai taip nukenčia, kas veikia šiuos procesus. Šiuo metu daug diskutuojama apie kaimo gyvybingumą, patrauklumą gyventi, apie priemones, užtikrinančias kaimo gyventojų, ūkininkų gerovę, kaimo vertybių puoselėjimą ir palaikymą. Regionų patrauklumas, gyvybingumas priklauso nuo daugelio veiksnių – gyventojų demografinės sudėties, užimtumo galimybių, infrastruktūros objektų pasiekiamumo ir prieinamumo, kt. Regionų ekonominės sąlygos ir socialiniai rezultatai priklauso ir nuo tame regione teikiamų ir esančių viešųjų gėrybių (Bureau, Mahe, 2009; Gramzow, 2009).

Viešosios gėrybės pasižymi dviem savybėmis, išskirtomis P. Samuelson dar 1954 m.: neatsiskiriamumu ir nekonkurentiškumu. Jei tokia gėrybė teikiama vieniems, ji tenka ir kitiems. Viešoji gėrybė yra visiems (arba niekam) tenkanti vietinė, nedaloma gėrybė (Degutis, 1998). Tokios gėrybės dar vadinamos bendro naudojimo, visuomeninėmis. Gėrybes, vartojamas bendrai ir teikiančias naudą visiems visuomenės nariams, labai sunku paskirstyti rinkoje, nes sudėtinga nustatyti jų kainą. Sunku arba beveik neįmanoma apsaugoti, kad gėrybėmis nesinaudotų už jas nesumokėję asmenys. Jei gėrybė jau yra, daug vartotojų tiesiog

vengs už ją mokėti. Taip susiduriama su „zuikiavimo“ problemomis (angl. *free rider*). Dėl šių savybių rinka nėra pajėgi teikti tokio pobūdžio gėrybių ar paslaugų, kurių reikia visuomenei. Todėl viena iš svarbiausių valstybės funkcijų ekonomikoje yra vartotojų aprūpinimas viešosiomis gėrybėmis (Vaznonis, 2007). Tačiau valstybė nėra vienintelis viešųjų gėrybių tiekėjas. Gramzow (2009) išskiria tris pagrindinius viešųjų gėrybių tiekėjus: valstybė arba valdžia, privatusis sektorius, bendruomenės – t. y. žmonės.

Tarp teikiamų viešųjų gėrybių yra žmogiškasis ir socialinis kapitalas. Tai viešosios gėrybės, nuo kurių gausos taip pat priklauso regionų gyvybingumas, patrauklumas, plėtros galimybės. Todėl svarbu nagrinėti šių viešųjų gėrybių būklę, tendencijas. Žmogiškąjį ir socialinį kapitalą, kaip viešąsias gėrybes, analizavo Cecchi (2003), Gramzow (2009), Petric (2006), Putnam (1993), Rauch (1991), Tijūnaitienė (2008) ir kt.

Tyrimo tikslas – įvertinti viešųjų gėrybių (žmogiškojo ir socialinio kapitalo) būklę ir jos kitimo tendencijas.

Tyrimo objektas – viešosios gėrybės žmogiškasis ir socialinis kapitalas Lietuvos regionuose.

Tyrimo metodika: analizuojant literatūros šaltinius įrodyta, kad žmogiškasis ir socialinis kapitalas gali būti traktuojami kaip viešosios gėrybės. Remiantis Lietuvos statistikos departamento sukaupta informacija, žmogiškajam ir socialiniam kapitalui identifikuoti suformuota atitinkama rodiklių sistema. Lietuvos savivaldybės suskirstytos į 3 grupes kaimiškumo aspektu (pagal kaimo ir miesto gyventojų skaičių): kaimo, pusiau kaimo ir miesto. Naudojant grupavimo, palyginimo, statistinių duomenų apdorojimo ir kitus metodus, apskaičiuoti žmogiškojo ir socialinio kapitalo rodiklių dydžiai ir jų kaita šiuose regionuose 2005–2012 metų laikotarpiu.

Viešosios gėrybės kaime: žmogiškasis ir socialinis kapitalas

1954 m. P. Samuelson iš daugybės gėrybių išskyrė viešąsias gėrybes, kurios pasižymi tuo, kad atsiradus

Viešųjų gėrybių matrica

Savybės	Nekonkurentiškos	Konkurentiškos
Neatskiriamos	Grynosios viešosios gėrybės Kraštovaizdis Viešoji infrastruktūra (keliai, tiltai)	Atviros prieigos viešosios gėrybės Kraštovaizdis Parkai
Atskiriamos nuo tame regione negyvenančių vartotojų	Vietos grynosios viešosios gėrybės Kultūrinis kraštovaizdis Teigiamas įvaizdis – kaip patraukli gyventi ir dirbti vieta (gyvenimo kokybė) Veiksmingos vietos valdžios institucijos Maži vietos mokesčiai Nedarbo nebuvimas Žmogiškasis ir socialinis kapitalas Palankios sąlygos verslui Viešoji infrastruktūra (vandens, elektros tiekimas)	Bendro naudojimo viešosios gėrybės Gruntinis vanduo Drėkinimo sistema
Atskiriamos	Mokestinės (rinkliavinės) viešosios gėrybės Rekreacijos ir pramogų infrastruktūra (parkai, draustiniai, į kuriuos norint patekti reikia mokėti)	Klubinės viešosios gėrybės Kaimo klubai Gamintojų grupės

Petric, M. (2006). *Why and how should the government finance public goods in rural areas? A review of arguments*. Prieiga per internetą: http://www.uni-giessen.de/gewisola2006/pdf/petrick_korr.pdf.

Gramzow, A. (2009). *Rural development as provision of local public goods: Theory and evidence from Poland*. Leibniz: Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe.

papildomam tos gėrybės vartotojui jos vertė nesumažėja, o vartojimas negali būti apribojamas. Viešąsias gėrybes iš privačiųjų išskiria dvi savybės – nekonkurentiškumas ir neatskiriamumas. Jei viešojo gėrybės jau teikiama, ji tampa lengvai prieinama visiems visuomenės nariams, o kiekvienas papildomas vartotojas nelemia papildomų išlaidų. Dėl neatskiriamumo ir nekonkurentiškumo savybių viešąsias gėrybes sunku apriboti, sunku nustatyti kainą, todėl šių prekių ir paslaugų rinkos paprastai neegzistuoja (Treinys, 2004; Vaznonis, 2007). Rinkos mainų principas – gėrybę gauna tas, kuris moka jos kainą. Rinkos sąlygomis teikti viešąsias gėrybes neapsimokėtų, nes nebūtų įmanoma padengti gėrybės teikimo sąnaudų. Suvokdamas kolektyvinę gėrybės (paslaugos) pobūdį, kiekvienas potencialus vartotojas vengtų už ją mokėti, nes jei ji būtų teikiama, jis vis tiek ją gautų dėl jos kolektyvinės prigimties, net neprisidėdamas prie teikimo (Degutis, 1998). Pavyzdžiui, gatvės apšvietimas: jei privati įmonė apsiimtų apšviesti gatvę, naudą gautų visos gatvės gyventojai, tačiau mokėti už tai sutiktų ne kiekvienas, nes nepriklausomai nuo to, ar jis mokės, ar ne, gatvė vis tiek bus apšviesta. Taigi nors tokios gėrybės reikia visiems, jos sąnaudas padengti būtų sudėtinga. Todėl dėl rinkos ribotumo, „zuikavimo“ problemos vartotojų aprūpinimas viešosiomis gėrybėmis yra viena iš svarbiausių valstybės funkcijų (Vaznonis, 2007). Lietuvoje istoriškai susiklostė taip, kad ilgą laiką pagrindinis viešųjų gėrybių teikėjas buvo valstybė. Ji užtikrino plačią centralizuotai

teikiamų viešųjų gėrybių pasiūlą: medicinos paslaugas, išsilavinimą, būstą ir kitus dalykus (Norkus, 2008; Leonavičius, 2009).

Tačiau gėrybės viešosiomis vadinamos dėl joms būdingų ypatybių, o ne dėl to, kad jų teikimu rūpinasi valstybė (Vaznonis, 2009). Viešąsias gėrybes gali teikti ir valstybinis, ir privatusis sektorius. Gramzow (2009) išskiria 3 pagrindinius aprūpinimo viešosiomis gėrybėmis sektorius: valstybinis, privatusis ir bendruomeninis (žmonės). Atgavus nepriklausomybę, atsirado galimybių veikti įvairių formų organizacijoms. Įstojus į ES, sustiprėjus vietos bendruomenės ir teikiant joms ES ir valstybinę paramą, viešųjų gėrybių teikėjų skaičius valstybėje, o kartu ir kaime išaugo. Skirtingu mastu prie įvairių viešųjų gėrybių kūrimo jau prisideda ne tik valstybinis sektorius (savivaldybės, seniūnijos), bet ir privačios įmonės, NVO, bendruomenės. Ypač reikšmingai prie viešųjų kaimo gėrybių prisideda ūkininkai, remiami pagal ES programas. Didžiausias jų indėlis – aplinkosaugos ir kraštovaizdžio viešosios gėrybės, kurių teikimas ir paramos mastas labai plačiai analizuojami. Tačiau pagrindine viešųjų gėrybių teikėja, ypač infrastruktūros srityje, išlieka valstybė. Ji, rinkdama mokesčius, padengia viešųjų gėrybių teikimo išlaidas. Šiuo metu vis daugiau kalbama apie viešojo ir privataus sektoriaus partnerystę teikiant viešąsias gėrybes.

Vadinamųjų grynujų viešųjų gėrybių (100 proc. nekonkurentiškų ir neatskiriamų) yra mažai. Dauguma viešųjų gėrybių tarpusavyje skiriasi

nekonkurentiškumo ir neatskiriamumo laipsniais. Pagal šiuos rodiklius jos skirstomos į grynąsias, vietas, mokestines, klubines, bendro naudojimo, atviros prieigos gėrybes (Gramzow, 2009; Harvey, 2011; Local..., 2008; Ostrom, 2002; Petric, 2006). Priklausomai nuo naudojimo pobūdžio, ta pati gėrybė gali būti skirtingose sudarytos matricos vietose (1 lentelė). Tarkim, viešoji infrastruktūra plačiaja prasme yra grynoji gėrybė, tenkanti visiems (keliai, tiltai), tačiau tokios gėrybės kaip vandens ar elektros tiekimas tenka tik to regiono gyventojams, todėl jos priskiriamos vietos viešųjų gėrybių blokui.

Gramzow (2009), Petrick (2006), Rauch (1991) kaip viešąją gėrybę įvardija žmogiškąjį kapitalą. Žmogiškasis kapitalas ir socialinis kapitalas nėra absoliučiai grynosios viešosios gėrybės, jos priskiriamos vadinamosioms vietos gėrybėms. Vietos gyventojus būtų sudėtinga atskirti nuo naudos, kurią jie gauna iš tame regione esančio žmogiškojo kapitalo – tai neatskiriamumo savybė. Žmogiškasis kapitalas atitinka ir antrąją savybę – nekonkurentiškumą: papildomas vartotojas nesumažina nei kiekio, nei naudos kitiems vartotojams. Labiausiai vietos gėrybių naudą patiria tuose regionuose gyvenantys gyventojai, tačiau jos tam tikru laipsniu atskiriamos nuo kitų galimų vartotojų, t. y. kad gautų naudą, ne tos vietos gyventojas patiria papildomų išlaidų, kurios ir yra atskiriamumo pagrindas. Nuo to žmogiškojo kapitalo lygio regione priklauso ir jo potencialas.

Žmogiškasis kapitalas teigiamai koreliuoja su užimtumu, mažesniu nedarbo lygiu, aukštesniu išsilavinimu, turi įtakos gyventojų politiniam ir socialiniam aktyvumui. Didelis žmogiškasis kapitalas pritraukia investuotojų, lemia ir pilietinę įtrauktį. Žmogiškasis kapitalas yra viešoji gėrybė, nes naudą iš investavimo į save patiria ne tik pats investuojantysis, bet ir aplinkiniai (Rauch, 1993).

Žmogiškojo kapitalo apibrėžčių yra daug ir įvairių. Apibendrinus įvairių autorių pozicijas, išskirtini tokie pagrindiniai žmogiškojo kapitalo elementai: asmeninės arba įgytos savybės, žinios, įgūdžiai, išsilavinimas, sveikatos būklė. Žmogiškasis kapitalas pripažįstamas vertingiausiu šiuolaikinės visuomenės ištekliumi, svarbesniu už gamtos ar žmonių sukauptą materialinį turtą. Ypač tai aktualu Lietuvoje, kuri negali pasigirti gausiais finansiniais ar gamtiniais ištekliais (Kuliešis, Pareigienė, 2012).

Kai kurie autoriai teigia, kad žmogiškasis kapitalas nėra viešoji gėrybė, nes naudą patiria pats individas: kuo daugiau laiko ir jėgų asmuo investuoja į save, tuo geresnius rezultatus jis pasiekia. Tačiau šią nuostatą paneigia toks pavyzdys kaip valstybinis švietimo dotavimas – nors mokosi tam tikra asmenų grupė, išsilavinęs jaunimas ir besimokantys suaugusieji netiesioginę naudą suteikia visiems visuomenės

nariams (Gramzow, 2009). Pasaulinė patirtis rodo, kad neinvestuojančios į žmones šalys neišvengiamai atsilieka nuo kitų šalių. Tie patys principai veikia ir organizacijose (kuo didesnę žmogiškąjį kapitalą turi sukaupe organizacijos darbuotojai, tuo didesnę jų tarpusavio žinių, įgūdžių sklaidą) bei bendruomenėse.

Nuo to, koku žmogiškuoju kapitalu disponuoja individai, priklauso individo, organizacijos, regiono ir valstybės konkurencingumas, jos plėtra ir darnus vystymasis. Žmogiškojo kapitalo teorija, remiantis skirtingu žmogiškojo kapitalo lygiu, paaiškinami išsivystymo skirtumai tarp valstybių, tarp regionų jos viduje. Ne tik ekonomika priklauso nuo žmogiškojo kapitalo, bet ir žmogiškasis kapitalas priklauso nuo ekonomikos ir investicijų į jį, o investicijos turi būti ne tik gausinamos, bet ir tinkamai panaudojamos.

Žmogiškasis kapitalas įkūnytas individuose, o socialinis – tarpusavio santykiuose. Sociologas Putnam (1993), ypač išpopuliarinęs socialinio kapitalo sąvoką, šį kapitalą apibrėžė kaip bendruomeninius tinklus, normas ir pasitikėjimą, kurie palengvina veikimą, kartu siekiant tarpusavio naudos. Socialinis kapitalas atlieka dvi svarbias funkcijas – skatina gerą, demokratišką valdymą, taip pat skatina ir palaiko ekonominę augimą bei plėtrą (Matonytė, 2004).

Socialinio kapitalo sąvoka vartojama analizuojant santykių, ryšių ir tinklų tarp asmenų vaidmenį socialinėje ir ekonominėje srityje. Bourdieu, Coleman (Inkpen, 2005), Cecchi (2003), Petric (2006), Putnam (1993), Tījūnaitienė (2008) ir kt. socialinį kapitalą įvardija kaip viešąją gėrybę, suteikiančią bendruomenėms stipresnių planavimo gebėjimų. Socialinis kapitalas, kaip viešoji gėrybė, teikia naudą visai bendruomenei (Cecchi, 2003; Putnam, 1993), nes tai tam tikram socialiniam dariniui, o ne individui būdingas bruožas, individai yra šios gėrybės teikėjai. Kaip viešoji gėrybė, socialinis kapitalas prieinamas ir teikia naudą ne tik jį kuriančiųjų grupei, bet ir platesniam gavėjų ratui (Inkpen, 2005), t. y. pasižymi tomis pačiomis viešųjų gėrybių savybėmis kaip ir žmogiškasis kapitalas – yra neatskiriamas ir nekonkurentiškas.

Aukštas socialinio kapitalo lygis pats savaime yra tolesnio jo stiprinimo impulsas. Kur socialinis kapitalas stiprus, ten žmonės jaučia atsakomybę už savo regioną, lengviau telkiasi bendrai veiklai, sprendžia problemas, ieško išeičių. Socialinis kapitalas rodo žmonių neabejingumą (Champlin, 1999), skatina dalyvavimą kolektyvinėje veikloje. Jis, kaip ir žmogiškasis kapitalas, yra nematomas, tiesiogiai sunkiai apčiuopiamas išteklius, įkūnytas individuose ir veikiantis ekonominę plėtrą. Bendruomenės, klubai, nevyriausybines organizacijas, labdarinę veiklą ir kitas dalyvavimo formas ugdo socialinį pasitikėjimą, bendruomeniškumą, stiprina socialinius tinklus, mažina visuomenės susvetimėjimą. Dalyvavimas socialinėje

veikloje (pvz., nevyriausybiniam sektoriuje) yra socialiai atsakingi sąmoningo žmogaus veiksmai ir tam tikra investicijos į socialinio kapitalo kaupimą visuomenėje forma (Bartuškaitė, Žilys, 2011).

Žmogiškasis ir socialinis kapitalas vienas kitą papildo. Socialinio kapitalo, kaip ir žmogiškojo, skirtumais aiškinama skirtinga valstybių ir regionų ekonominė sėkmė, skirtingas visuomenės gebėjimas veikti kolektyviai ir pasiekti bendrų tikslų. Taigi žmogiškasis kapitalas ir socialinis kapitalas yra bendruomenės impulsai, lemiantys jų požiūrį į problemų sprendimą ar bent sprendimų paiešką, norą veikti. Nuo žmogiškojo ir socialinio kapitalo priklauso gyventojų aktyvumas, politinis ir pilietinis dalyvavimas, atsakomybės už savo bendruomenės aplinką prisiėmimas, ištraukimas sprendžiant aktualius gyvenamosios aplinkos, kultūrinius, socialinius, saugumo klausimus (LR socialinės apsaugos..., 2011).

Tyrimo rezultatai

Lietuvos mokslininkai (Melnikienė, Vidickienė, 2008) pastaraisiais metais atliko kaimiškumo tyrimus, kuriuose buvo vadovaujama EBPO siūloma tyrimo metodika vietovės kaimiškumui matuoti. Pagal šią metodiką nustatytas toks skirstymas:

- 1) miesto regionai – administracinės teritorijos, kuriose kaimo gyventojai sudaro mažiau kaip 15 proc.;
- 2) pusiau kaimo regionai – administracinės teritorijos, kuriose kaimo gyventojai sudaro 15–50 proc.;
- 3) kaimo regionai – administracinės teritorijos, kuriose kaimo gyventojų yra daugiau kaip 50 proc.

Remiantis EBPO metodika, Lietuvos didžiųjų miestų prieigose esančios savivaldybės (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir t. t.) turėtų būti priskiriamos kaimiškosioms savivaldybėms. Tačiau, kaip parodė tyrimai, tai iškreipia realią situaciją, nes šios savivaldybės pagal tam tikrų rodiklių reikšmes artimesnės miestiskosioms. Todėl mūsų tyrime šios savivaldybės buvo priskirtos miesto tipo savivaldybėms. Pagal šias prielaidas skirstyta taip:

- *miesto regionams* priskirtos savivaldybės, kuriose kaimo gyventojų dalis sudaro iki 30 proc. (15 savivaldybių), nes Lietuvoje nėra savivaldybių, kuriose kaimo gyventojų dalis būtų mažesnė už 30 proc.);
- *pusiau kaimo regionams* priskirtos savivaldybės, kuriose kaimo gyventojų dalis sudaro 30–60 proc. visų regiono gyventojų skaičiaus (24 savivaldybės);
- *kaimo regionams* priskirtos savivaldybės, kuriose kaimo gyventojų dalis yra didesnė nei 60 proc. (21 savivaldybė).

Identifikuojant rodiklių sistemą, kuri geriausiai atspindėtų žmogiškojo ir socialinio kapitalo formavimo veiksmus, buvo remiamasi ir užsienio, ir Lietuvos mokslininkų atliktais tyrimais, taip pat atsižvelgta į

galimybes gauti reikiamą informaciją apie savivaldybes iš Lietuvos statistikos departamento.

Žmogiškojo kapitalo potencialui identifikuoti suformuota kiekybinių ir kokybinių žmogiškojo kapitalo identifikavimo rodiklių blokų sistema. Kiekybinių žmogiškojo kapitalo rodiklių bloką apibūdina regiono gyventojų skaičiaus dinamika, kurią lemia trys gyventojų kaitos veiksniai: vidaus migracija, tarptautinė migracija ir natūrali gyventojų kaita. Kai visos kitos sąlygos yra vienodos, didesnis regiono gyventojų skaičius rodo ir didesnę regiono žmogiškojo kapitalo potencialą.

Kokybinis žmogiškojo kapitalo rodiklių blokas sudarytas atsižvelgiant į tris žmogiškojo kapitalo apibūdinimo sritis: demografinį potencialą, išsilavinimą ir sveikatos būklę. Žmogiškojo kapitalo demografiniam potencialui identifikuoti pasirinktas demografinis senatvės indeksas (DSI). Šis rodiklis geriausiai charakterizuoja regiono gyventojų demografinę situaciją ir rodo santykį tarp seniausių ir jauniausių gyventojų. Gyventojų išsilavinimo būklei nustatyti pasirinkta gyventojų, turinčių atitinkamą išsilavinimą, struktūra regione. Integruotas regiono išsilavinimo lygis buvo skaičiuojamas dauginant atitinkamą išsilavinimą turinčių gyventojų dalį iš tam tikrų koeficientų, kurie buvo apskaičiuoti kaip santykis aukščiausių ir vidurinę išsilavinimą turinčių asmenų gaunamą bruto darbo užmokestį dalijant iš žemiausių išsilavinimą turinčių asmenų bruto darbo užmokesčio, apskaičiuotų pagal Statistikos departamento 2002–2006 m. duomenis, kurie parodė, kad aukščiausių ir vidurinę išsilavinimą turinčių žmonių bruto darbo užmokesčio santykis su žemiausio išsilavinimo žmonių užmokesčiu yra atitinkamai 1,76 ir 1,13. Regionų gyventojų sveikatos būklei atspindėti pasirinktas savižalos elgesio (SŽE) indeksas (Kuliešis, Pareigienė, 2012). Tai rodiklis, atspindintis regiono psichinės sveikatos būklę. Jis sudarytas kaip hipotetinis suminis 100 tūkst. gyventojų rodiklis, išreiškiamas keturiais Statistikos departamento skaičiuojamų mirties priežasčių rodikliais: 1) transporto įvykiai, apsinuodijimas alkoholiu; 2) tyčiniai susižalojimai ir savižudybės, 3) pasikėsinimai nužudyti ir nužudymai; 4) mirtys dėl rūkymo sukeltų piktybinių navikų.

Žmogiškojo kapitalo potencialo panaudojimo regione lygis vertintas pagal bedarbių skaičių ir bruto darbo užmokestį. Kuo mažesnis bedarbių skaičius ir didesnis darbo užmokestis, tuo geriau regione panaudojamas žmogiškasis kapitalas. Darbo užmokestis yra labai svarbus žmogiškojo kapitalo potencialo vertinimo darbo rinkoje rodiklis. Vėlgi – kuo jis didesnis, tuo geriau regione panaudojamas žmogiškasis kapitalas.

Atlikus Statistikos departamento skaičiuojamų rodiklių, susijusių su visuomenės narių aktyvumu,

**Vidutinės metinės 2005–2012 m. žmogiškojo ir socialinio kapitalo rodiklių reikšmės
pagal regionų kaimiškumą**

	Kaimo regionai	Pusiau kaimo regionai	Miesto regionai
Žmogiškasis kapitalas			
Kiekybinis blokas – demografiniai rodikliai			
Natūrali gyventojų kaita, proc. nuo gyventojų skaičiaus	-0,71	-0,61	-0,43
Vidaus migracija, proc. nuo gyventojų skaičiaus	-0,43	-0,25	0,27
Tarptautinė migracija, proc. nuo gyventojų skaičiaus	-0,95	-1,15	-1,16
Kokybinis rodiklių blokas			
Demografinis senatvės indeksas	148	142	133
Sveikata: savižalos elgesio indeksas	91,8	84,4	59,0
Išsilavinimas: 25–64 m. gyventojų išsilavinimo lygis	50,9	51,1	56,1
Žmogiškojo kapitalo panaudojimo rodiklių blokas			
Bedarbiai, proc. nuo gyventojų skaičiaus	5,75	5,43	4,93
Bruto darbo užmokestis, Lt/mėn.	1455	1572	1897
Socialinis kapitalas			
NVO, vnt. 1000 gyventojų	3,09	3,04	3,64
Rinkėjų aktyvumas rinkimuose, proc. nuo rinkėjų skaičiaus	50	48	48
Bendruomenių skaičius, vnt. tūkstančiui gyventojų	1,21	0,81	0,19

Šaltinis: autorių skaičiavimai, remiantis Statistikos departamento rengiamos interneto svetainės www.leaderlietuva.lt duomenimis.

analizę pasirinkti socialinį kapitalą geriausiai atspindintys rodikliai: nevyriausybinų organizacijų skaičius 100 tūkst. gyventojų, rinkimuose dalyvavusių rinkėjų dalis, proc., bendruomenių skaičius 1000 gyventojų.

2005–2012 m. atlikto tyrimo rodiklių vidutinės metinės reikšmės pateikiamos 2 lentelėje.

Tyrimas parodė, kad daugumos žmogiškojo kapitalo rodiklių vidutinės metinės reikšmės kaimo regionuose 2005–2012 m. laikotarpiu yra blogesnės nei pusiau kaimo ar miesto regionuose. Tai reiškia, kad analizuojamų viešųjų gėrybių (žmogiškojo kapitalo) kaimo regionuose yra mažiau, palyginti su kitais regionais.

Vidaus migracija tiriamuoju laikotarpiu buvo ne tik didžiausia, bet ir nuolat didėjo iš regionų, kurie yra kaimiški. Kaimo ir miesto regionuose šios tendencijos per analizuojamą laikotarpį kito, tačiau pagal bendrą tendenciją yra daugiau išvykstančiųjų iš kaimo į miestą. Taip pat pažymėtina, kad krizės laikotarpiu padidėjo migruojančių iš kaimo į miestą gyventojų skaičius. Šios tendencijos rodo, kad tarptautinės migracijos mastas, iki 2009 m. buvęs stabiliai neigiamas visuose Lietuvos regionuose, nuo 2009 m. ėmė staigiai didėti. Tokį staigų pokytį lėmė dvi priežastys: padidėjusi ekonominė krizė šalyje ir pasikeitusi privalomojo sveikatos draudimo tvarka. 2010 m. išvykimą

deklaravo apie 83 tūkst., 2012 m. – apie 49 tūkst. Tačiau šie skaičiai ne rodo realią situaciją, o tik pagrindžia faktą, kad tie žmonės kažkuriuo metu anksčiau yra palikę Lietuvą. Abejonių sukelia ir tris kartus išaugusi grįžtamoji migracija – 2012 m. grįžimą deklaravo 15 tūkst. žmonių. Gali būti, kad žmonės iš naujo deklaruoja gyvenamąją vietą Lietuvoje, nes nori čia gydytis. Bet kokiu atveju tyrimai rodo, kad į užsienį išvyksta daugiau gyventojų iš Lietuvos miestų.

Natūralios gyventojų kaitos rodiklis iki krizės visuose Lietuvos regionuose nuolat gerėjo. Jis buvo didžiausias Lietuvos miesto regionuose ir mažesnis pusiau kaimo ir kaimo regionuose. Kaimo regionuose natūrali gyventojų kaita šiuo laikotarpiu tapo mažiau neigiama, o miesto regionuose nuo 2008 m. virto teigiama. Tai reiškia, kad gimimų skaičius miesto regionuose viršijo mirčių skaičių. Kaimo regionuose tendencijos išliko neigiamos, vadinasi, neskaitant didesnės vidaus migracijos, čia vyksta ir neigiami natūralios gyventojų kaitos procesai.

Žmogiškieji ištekliai – vienas iš pagrindinių ekonominių veiksnių, lemiančių regionų konkurencingumą, ekonomikos perspektyvas, gebėjimą pritraukti investicijų ir naujų išteklių. Emigruodami žmonės išsiveža savo žinias, sugebėjimus, kvalifikaciją. Vyksta regionų depopuliacija – potencialo nykimas. Apibendrinus

tyrimų medžiagą galima konstatuoti, kad Lietuvos regionų žmogiškojo kapitalo potencialas išties nyksta. Šie procesai spartesni kaimo regionuose, palyginti su pusiau kaimo ir miesto regionais.

Demografinio senatvės indekso reikšmės 2005–2012 m. laikotarpiu kaimo regionuose visu tiriamuoju laikotarpiu buvo ir artimiausiu metu išliks didesnės už miesto ir pusiau kaimo regionų reikšmes. Tai reiškia, kad kaimo regionuose ne tik gyvena senesni gyventojai, bet ir senėjimo tempai yra spartesni už miesto ir pusiau kaimo regionų gyventojų senėjimo tempus, kurie vidutiniškai kasmet kaimo regionuose sudaro 4,7, pusiau kaimo regionuose – 4,6, miesto regionuose – 3,6 procentinio punkto.

Nors aukščiausią išsilavinimą turinčių gyventojų dalis visuose regionuose didėjo, visą tiriamąjį laikotarpį miestuose tokį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis buvo ne tik didesnė už kaimo regionų, bet ir šis rodiklis minėtu laikotarpiu didėjo sparčiau už kaimo regionų rodiklį. Visa tai vyko sparčiai mažėjant žemesnį išsilavinimą turinčių gyventojų daliai. Taigi pagal šį rodiklį miesto regionų gyventojų žmogiškasis kapitalas didėjo labiau nei kaimo regionų gyventojų žmogiškasis kapitalas.

SŽE indekso reikšmės tiriamuoju laikotarpiu nuolat mažėjo visuose regionuose – kaimo, pusiau kaimo ir miesto, tačiau didžiausios šio rodiklio reikšmės išliko kaimo, kiek mažesnės – pusiau kaimo, mažiausios – miesto regionuose. Bruto darbo užmokestis ir bedarbių skaičius miesto regionuose visu tiriamuoju laikotarpiu išliko didesnis už pusiau kaimo ir kaimo regionų šio rodiklio reikšmes. Tai rodo, kad žmogiškojo kapitalo potencialas miesto regionuose buvo įvertintas didesniu atlyginimu nei pusiau kaimo ir kaimo regionų žmogiškojo kapitalo potencialas.

Socialiniam kapitalui matuoti pasirinkti šie rodikliai: NVO skaičius 1000 gyventojų, rinkėjų aktyvumas ir bendruomenių skaičius. NVO veikla, orientuota į visuomenės ar tikslinių socialinių grupių gerovės didinimą, suteikia galimybę patiems piliečiams, įsitraukiant laisva valia, tiesiogiai spręsti visuomenėje kilusias problemas, atstovauti savo interesams įvairiose institucijose, tarpininkauti ir teikti pagalbą vienas kitam. Jų skaičius rodo žmonių aktyvumą ir norą dalyvauti. NVO skaičius didėja visuose Lietuvos regionuose, tačiau miesto regionuose jis didesnis nei pusiau kaimo ir kaimo regionuose. NVO 1000 gyventojų kaimo regionuose tenka mažiau nei miesto regionuose, tačiau beveik vienodai, palyginti su pusiau kaimo regionais: kaimo regionuose 4,15, pusiau kaimo – 4,03, miesto – 4,72 NVO. Vertinant pokytį nuo 2005 m., kaimo regionuose NVO padaugėjo 102 proc., pusiau kaimo – 93 proc., miesto – 87 proc.

Kitas svarbus rodiklis, rodantis regiono gyventojų socialinį aktyvumą, kaip teigia ir užsienio, ir Lietuvos

tyrėjai, yra regiono rinkėjų aktyvumas rinkimuose, rodantis norą būti aktyvais piliečiais ir daryti įtaką politiniam šalies ir regiono gyvenimui. Kaip rodo duomenys, nors rinkėjų aktyvumas visuose regionuose panašus, kaimo regionuose jis šiek tiek didesnis. Kaimo regionų rinkėjai vietos savivaldos rinkimuose visada yra aktyvesni už miesto regionų rinkėjus. Viena iš priežasčių, kodėl kaimo gyventojai aktyvesni savivaldos rinkimuose – vietos valdžia kaimo vietovėse yra arčiau žmonių. Daugelį tų, kurie kandidatuoja rinkimuose, tikėtina, žmonės pažįsta asmeniškai ir todėl šiuos rinkimus vertina kaip asmeninio santykio su artimais ar bent pažįstamais žmonėmis raišką (Kuliešis, Pareigienė, 2012).

Kaimo bendruomenių skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų, gerokai viršija šį miestų rodiklį. Tai sietina su bendruomenių specifika: kaimo bendruomenės skatinamos kurtis, joms teikiama parama. Pirmosios kaimo bendruomenės įsikūrė 1994–1999 m., o aktyviausiai šis procesas vyko 2003–2010 m. 2013 m. įregistruota 1712 kaimo bendruomenių, iš jų 320 priklausė miesto, 718 – pusiau kaimo, 674 – kaimo regionams. 1312 bendruomenių vienija 80 tūkst. kaimo gyventojų, 400 bendruomenių narių skaičius nežinomas (Lietuvos LEADER...). Skaičiuojant, kiek bendruomenių tenka 1000 gyventojų, paaiškėjo, kad kaimo regionuose jų yra daugiau. Prie intensyvaus bendruomenių kūrimo prisidėjo LEADER programa, skatinanti kaimo gyventojus ir organizacijas aktyviai dalyvauti gyvenamosios vietovės ir bendruomenės plėtros procese, padedanti stiprinti pilietinę visuomenę kaimo vietovėse, skatinanti vietos valdžios, verslo ir nevyriausybinio sektoriaus darbuotojų bendradarbiavimą, t. y. stiprinanti socialinį kapitalą. Iki 2013 m. rugpjūčio mėn. pasirašytos 2457 sutartys dėl pagal LEADER programą finansuojamų projektų. 2004–2006 m. pagal LEADER programą įgyvendinta 320 projektų už 4 mln. Lt. (Lietuvos LEADER...).

Dažniausiai kaimo bendruomenių veikla yra orientuota į kultūrinių, sportinių renginių organizavimą, jaunimo, pagyvenusių žmonių laisvalaikio užimtumą, aplinkos tvarkymą, sveikos gyvensenos programas. Tai veiklos sritys, padedančios atkurti socialinius ryšius tarp kaimo gyventojų, skatinančios juos kartu spręsti vietines problemas, nors ir neatnešančios taip norimos ekonominės naudos – nekuriamos naujos darbo vietos, nesprendžiamos užimtumo problemos, kaip kitose šalyse. Kai kurių autorių atliktos kaimo gyventojų apklausos liudija, kad kaimo gyventojai neaktyviai dalyvauja visuomeninėje veikloje (Jasaitis, 2012; Ribašauskienė, 2010; Šeižė, 2012). Apklausti kaimo gyventojai aktyviausiai dalyvavo bendruomenių (30–60 proc.) ir kultūros veikloje, tačiau dalyvavimas sporto organizacijose, politinėse partijose, visuomeninėse organizacijose, profesinėse sąjungose

buvo itin mažas. Vis dėlto kaimo bendruomenių vykdomi projektai, jų narių skaičius – akivaizdus įrodymas, kad suvienyti bendrų problemų ir jų sprendimų paieškos kaimo gyventojai veikia. Žvelgiant per bendruomenių prizmę, 2005–2013 m. duomenimis, kaimo regionuose socialinis kapitalas auga, nes didėja bendruomenių ir jų narių vykdomų projektų skaičius.

Tyrimų rezultatai rodo tokias bendras tendencijas: kuo regionas kaimiškesnis, tuo jame teikiamos viešosios gėrybės – žmogiškojo kapitalo – kiekis yra mažesnis. Tokia tendencija matoma analizuojant šiuos rodiklius nuo 2005 m. Ši situacija kelia nerimą, jei norime kaimą išlaikyti patraukliu gyventi regionu, nes pagal dabartinę situaciją tikėtina, kad rodiklių reikšmių tendencijos išliks panašios ir ateityje.

Socialinio kapitalo reikšmės kaimo regionuose didesnės nei miesto. Prie bendruomenių kūrimosi ir kaimo gyventojų narių tarpusavio santykių stiprinimo, telkimosi sprendžiant problemas didele dalimi prisidėjo Kaimo plėtros politikos priemonės, laikomos vienu iš pagrindinių viešųjų gėrybių kūrimo ir palaikymo kaimo regionuose impulsų. Turėtų būti siekiama išlaikyti bent jau esamą žmogiškojo ir socialinio kapitalo lygį, turint omenyje, kad patrauklus, gyvybingas, ekonomiškai stiprus kaimas plačiąja prasme yra visos valstybės viešoji gėrybė, kurios naudą patiria visi valstybės gyventojai. Siekiant išlaikyti esamą ir pasiekti norimą viešųjų gėrybių (žmogiškojo ir socialinio kapitalo) lygį reikia politinių sprendimų.

Išvados

Viena iš valstybės funkcijų – aprūpinti gyventojus viešosiomis gėrybėmis, kurias dėl savo savybių – nekonkurentiškumo ir neatskiriamumo – sunku teikti rinkos sąlygomis. Tačiau valstybė nėra vienintelis viešųjų gėrybių teikimo iniciatorius, o gėrybės vadinamos viešosiomis ne dėl to, kad jas teikia valstybė. Viešųjų gėrybių teikėjai gali būti ir yra privatusis sektorius, nevyriausybines organizacijos ir bendruomenės, o pačių viešųjų gėrybių diapazonas – labai platus. Mikrolygiu viešosios gėrybės yra patys žmonės ir jų žmogiškasis bei socialinis kapitalas, turintis šioms gėrybėms priskirtinų bruožų ir teikiantis naudą organizacijoms, regionams, valstybei.

Siekiant kaimo regionų ekonominės ir socialinės darnos, kaimo regionų gyvybingumo išsaugojimo, svarbu pasitelkti esamus išteklius – žmogiškąjį bei socialinį kapitalą, nuo kurio priklauso gyventojų aktyvumas, politinis ir pilietinis dalyvavimas, atsakomybės už savo bendruomenės aplinką prisiėmimas, todėl labai svarbu analizuoti šių viešųjų gėrybių būklę ir tendencijas.

Išanalizavus žmogiškojo kapitalo būklę regionuose paaiškėjo, kad kuo regionas kaimiškesnis, tuo jo

rodikliai blogesni. Tai yra mažiau nagrinėto tipo viešosios gėrybės. Nors tiriamu laikotarpiu išsilavinimo lygis didėjo, SŽEI indeksas, rodantis gyventojų sveikatą, mažėjo, kaimo ir pusiau kaimo regionuose išliko didesni natūralios gyventojų kaitos rodikliai, spartesnė vidaus migracija, didesnis senatvės ir savivalos elgesio indeksas, žemesnis išsilavinimas, didesnė bedarbių dalis ir mažesnis bruto darbo užmokestis, palyginti su miesto regionais. Atsižvelgiant į tai, kad žmogiškasis kapitalas yra viešoji gėrybė, turėtų būti skiriamos didesnės pajėgos žmogiškajam kapitalui stiprinti – ypač naujuoju programavimo laikotarpiu.

Socialinio kapitalo rodikliai kaimo regionuose geresni nei pusiau kaimo ir miesto regionuose: didesnis bendruomenių skaičius, dalyvavimas rinkimuose. Nors NVO kaimo ir pusiau kaimo regionuose yra mažiau, tačiau jų skaičiaus augimas spartesnis nei miesto regionuose. Tai byloja, kad gyventojų sutelktumas, interesų formulavimas ir bandymas juos patenkinti kaimo regionuose neblogėja: bendruomenių ir jų įgyvendinamų projektų bei NVO skaičius auga.

Būtina stiprinti tuos regionus, kuriuose minėtosios viešosios gėrybės yra menkesnio lygio, nes gyvybingas, patrauklus gyventi kaimas pats savaime yra viešoji gėrybė valstybės mastu. Būtina sparčiau investuoti į žmogiškojo ir socialinio kapitalo stiprinimą. Ypač reikėtų koncentruoti dėmesį į jaunus žmones, pasitelkiant priemones, skatinančias juos grįžti ir įsikurti periferiniuose rajonuose.

Literatūra

1. Bartuškaitė, M., Žilys, A. (2011). Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 2 (1), 27–47.
2. Bureau, J. C., Mahe, L. P. (2009). *Provision of public Goods through Agriculture*. Notre Europe–Jacques Delors Institute.
3. Cecchi, C. (2003). Public Goods and Public Services – The Process of Building Social Capital in Rural Areas. *XL Convegno annuale: [elektroninis išteklius]*. Rome: University of Rome I.
4. Champlin, D. (1999). *Social capital and the privatization of public goods*. Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=847595&show=abstract>.
5. Degutis, A. (1998). *Individualizmas ir visuomeninė tvarka*. Vilnius: Eugrimas.
6. Gramzow, A. (2009). *Rural development as provision of local public goods: Theory and evidence from Poland*. Leibniz: Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe.
7. Jasaitis, J. (2012). Kaimiškojo rajono konkurencingumo didinimo paieškos, taikant mikroregionalizacijos idėją. *5-oji mokslinė-praktinė konferencija „Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis“: [elektroninis išteklius]* (62–71). Akademija: Aleksandro Stulginskio universitetas.

8. Harvey, D., Jambor, A. (2011). What role for public goods in the future of the CAP? *85th Annual Conference of the Agricultural Economics Society Warwick University: [elektroninis išteklius]*. Coventry: Warwick University
9. Inkpen, A. C., Tsang, E. W. K. (2005). *Social capital, networks and knowledge transfer*. Prieiga per internetą: EBSCO duomenų bazė.
10. Kuliešis, G., Pareigienė, L., Naus, I. (2012). *Kaimo žmogiškojo kapitalo raida*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
11. Leonavičius, V., Žilys, A. (2009). Gerovės valstybė ir moderniosios Lietuvos urbanizacija. *Filosofija. Sociologija*, 4 (20), 318–325.
12. Lietuvos LEADER. Vietos veiklos grupių tinklas. www.leaderlietuva.lt.
13. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2011). Bendruomenių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. Prieiga per internetą: http://www.balsiai.eu/upl/files/Bendruomeniu_organizaciju_tyrimas.pdf.
14. Local government and the provision of public goods (2008). *Local government forum*. Wellington: Astra Print Ltd.
15. Matonytė, I. (2004). Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1, 22–37.
16. Norkus, Z. (2008). *Kokia demokratija, koks kapitalizmas?* Mokslinė monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
17. Ostrom, V., Ostrom, E. (2002). *Public Goods and Public Choices*. Prieiga per internetą: <http://socsci.colorado.edu/~mciverj/Ostrom-PG%26PC.PDF>.
18. Petric, M. (2006). *Why and how should the government finance public goods in rural areas? A review of arguments*. Prieiga per internetą: http://www.uni-giessen.de/gewisola2006/pdf/petric_korr.pdf.
19. Putnam, R. D. (1993). The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*, 13, 35–42.
20. Rauch, E. (1991). *Productivity gains from geographic concentration of human capital*. Cambridge: National bureau of economics research.
21. Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2010). Jaunimo dalyvavimo kaimo raidos procesuose vertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 5 (24), 147–154.
22. Šeizė, V., Jasaitis, J. (2012). Kaimiškųjų vietovių ekonominės mikroregionalizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (27), 45–57.
23. Tījūnaitienė, R. (2008). Socialinio kapitalo konceptas: dalyvavimo kontekstas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (10), 186–192.
24. Treinys, M., Vitunskienė, V., Vinciūnienė, V. ir kt. (2004). Daugiafunkcinio žemės ūkio, įgyvendinant žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką, modeliavimas. Kaunas: LŽŪU.
25. Vazonis, B., Startienė, G. (2007). Žemės ūkio viešųjų gėrybių teikimo ekonominis reguliavimas. *Vagos*, 76.
26. Vazonis, B. (2009). Žemės ūkio viešųjų gėrybių teikimo reguliavimas ekonominės vertės pagrindu (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas).
27. Vidickienė, D., Melnikienė, R. (2008). Lietuvos kaimiškųjų regionų kaip gyvenamosios vietos patrauklumo įvertinimas. *Žemės ūkio mokslai*, 15 (1), 51–59.
28. Vidickienė, D. (2008). Lietuvos kaimo raidos stebėseną ir vykstančių procesų vertinimas. LAEI ataskaita.

Pareigienė L., Kuliešis G.

Public Goods in Lithuania's Regions: Human and Social Capital

Summary

There are a lot of discussions on rural vitality, attractiveness to live and measures to retain rural population, farmers' welfare, and of the nurturing and support of rural values. The attractiveness and viability of territories depend on many factors, i.e., demographic composition of population, employment opportunities, infrastructure availability and accessibility, etc. However, regional economic conditions and social outcomes also depend on the provision of public goods in the area. The definition of public good arose in economics theory. This definition includes such goods and services that are not delivered through the market but which society values and needs. The main characteristics of public goods were identified in 1954 by P. Samuelson: non-rivalry and non-excludability. Non-rivalry means that if the good is consumed by one person, it does not reduce the benefit availability to others. Non-excludability means that if the good is available to one person, others cannot be excluded from enjoying its benefits. The main provider of public

goods is the state, and the supply of public goods is usually identified as facilities, parks, reserves, objects of recreation, etc. However, the human and social capital of residents have fundamental characteristics of public goods: they are both non-excludable and non-rival and they provide benefit more than for the owner of this sort of capital.

Human capital and social capital are very important categories in economics of state and the well-being of regions. These public goods are acknowledged as very important resources of contemporary society and are much more important than the property of nature or material capital, especially in those countries which are not rich and don't display many financial or natural resources (e.g. natural gas and other diggings). The main characteristics of human capital are personal features, knowledge, skills, education level and health. Social capital consists of ties, norms, trust, and networks between members of society.

The article analyzes the relationship between the degree of rurality of the territory and human and social capital in 2005–2012. Relying upon the share of inhabitants living in rural areas, we classified 60 Lithuanian municipalities as rural (the share

of rural population composes over 60 percent of all inhabitants of municipality: 21 municipalities), semi-rural (the rural population share composes 30–60 percent: 24 municipalities) and urban areas (the share of rural population is 30 percent: 15 municipalities). In regard to foreign and Lithuanian scientific studies, the possibilities to obtain the necessary information from the Lithuanian Department of Statistics, the most suitable indicators were selected which express the quantitative and qualitative characteristics of human and social capital the best. The indicators of human capital are: the index of natural increase/decrease of population, international migration index, internal migration index, index of ageing, index of self-destructivity behavior, level of education, index of unemployment, and average gross monthly earnings. The indicators for the description of social capital consist of the number of non-government organizations, participation in elections, and the number of communities.

The results showed that most indicators of human capital in rural areas are lower than in semi-urban or urban areas, and during the investigation period were getting even worse compared with urban or semi-urban areas. The bigger the rurality of the territory, the lower the amount of analyzed public goods (human capital). The analysis of tendencies showed that it could not be expected to be better in the future. The indicators of social capital show the better results in rural areas. One of the possible explanations for this could be the stronger demand for closer networking in rural areas. The measures in the 2007–2013 Rural Development Program serve as an incentive which promotes closer cooperation of rural population, unites residents to communities, and stimulates them to act together and solve the main problems.

Keywords: public goods, human capital, social capital, the rurality of the territory.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2013 m. rugpjūčio mėn., priimtas 2013 m. spalio mėn.

The article has been reviewed.

Received in August 2013, accepted in October 2013.